

Einhard, Nagy Károly életének krónikása

A Karoling-kort reneszánsz korszaknak tekintjük abban az értelemben, hogy törekedett az előző korszakok antik és keresztény kultúrájának megőrzésére, továbbadására, és a kor kiváló tudósainak alkalmazásával a szellemi színvonal emelését célozta meg. A kötetbe beválogatott szerzők mindegyike méltán tekinthető a reneszánsz sokoldalúság képviselőjének, hiszen ők a legkülönbözőbb műfajokban alkottak, és közéleti feladataik, megbízatásaik is segítették ezt a tevékenységüket, hiszen Nagy Károly vagy más Karoling uralkodók környezetébe tanítóként, tanácsosként bekerülve számos hivatali szerepben is feltűntek.

Adamik Tamás könyvében Nagy Károly udvarának kitűnő írója, Einhard is helyet kapott, aki irodalmi tevékenységén túlmenően diplomáciai, sőt még építészeti feladatokat is ellátott. Ismertetőmben Einhardra mint történetíróra helyezem a hangsúlyt, hiszen egyéb, főként hagiográfiai munkái és levelei mellett legjelentősebb művének a *Vita Karoli Magni*, Nagy Károly életének története tekinthető.

Az életrajz 826 körül íródott, és nem a szentéletrajzok korabeli sémáját követi, hanem egy korábbi mintát, ennek köszönhetően inkább a történeti irodalom körébe tartozik. Adamik Tamás már egy másik munkájában rámutatott arra a hasonlóságra, amelyet – más kutatókkal egyetértésben – itt is hangsúlyoz, és amely Suetonius különböző császárelétrajzai, különösen is Augustus császár életrajza és a Nagy Károly-*vita* között mutatkozik.

A legszembetűnőbb a szerkezeti egyezés, hiszen mindkét uralkodó életrajza tizenkét részre oszlik. Ezen belül az egyes részek tematikájában is feltűnő a hasonlóság – származás, uralkodás, nagy tettek, magánélet és külső megjelenés tekintetében. Talán csak egy nagyobb különbségről értesülhetünk, nevezetesen Nagy Károly gyermek- és ifjúkora marad ismeretlen az olvasó előtt. Ezzel kapcsolatban viszont feltűnt az elemzőnek, hogy Einhard magyarul kodik, hogy erről nem ír, így módon még biztosabb a két mű közötti párhuzam, hiszen Einhardnak hiányérzete támadt egy olyan kérdés miatt, amit Suetonius bőségesen tárgyal munkájában.

A párhuzam ürügyén engedtessek meg nekem egy kis játék a mű szerkezeti szimbolikája kapcsán. A tizenkettes szám mint a részek száma bizonyára már Suetoniusnál is szimbólumértékű lehetett azáltal, hogy az akkor már tizenkét

hónapra osztott év és a hónapokhoz hozzákapcsolt csillagképek az adott műfaj esetében jól szimbolizáltak egy teljes életutat. A középkor is vonzódott a számokhoz, sőt azokhoz keresztény szimbólumértékeket is hozzárendelt. Ennek jelét láthatjuk többek között az egyházatyák legkülönfélébb írásaiban, de különösen is a matematikai tudományok körébe utalt zeneelméleti írásokban, egészen az érett középkorig. Számokban jutott kifejezésre a teremtés és az egész világmindenség harmonikus rendje, elegendő, ha a Bölcsesség könyvének (11,21) sokat emlegetett soraira gondolunk – *Omnia mensura et numero et pondere disposuisti, vagyis Te mindent mérték, szám és súly szerint rendeztél el* –, és ez lefedte a középkor egész gondolkodásmódját.

Így talán eljátszhatom azzal a gondolattal, hogy Einhard is folytatta a sort, aki-ben a tizenkettes szám keresztény olvasatban az apostolok számát is felidézhetette, ha mégoly közvetetten is. Feltűnő ugyanis, hogy az életrajz a tizenkét részen belül épp 33 kisebb egységre oszlik, ami ilyen módon a krisztusi életútra történő szimbolikus utalás Nagy Károlynak keresztény uralkodóként történő ábrázolásakor. Ennek a párhuzamnak jól kidolgozott formája gyakran visszaköszön a keresztény uralkodói kultuszban.

Az Augustus-életrajz felhasználása példaértékű: Augustus (Octavianus) a római birodalom principátusát hozta létre, Nagy Károly pedig a keresztény Nyugat császárságát alkotta meg. Tette ezt pápai támogatással, de a bizánci császár ellenében, aki a keresztény római birodalom egyedüli uralkodójának tekintette magát. Az új császárnak ezért legitimitációja érdekében a régihez hasonlóvá kellett válnia. A bizánci császárnak kijáró *iszaposztolosz*, azaz apostolokkal egyenrangú cím burkoltan az új császár számára is megcélzott rang kellett, hogy legyen.

Einhard szisztematikusan dolgozott, ügyelt az antik párhuzamokra, Suetonius mellett bőségesen merített Caesar, Livius, Florus, Tacitus, Iustinus és Orosius munkáiból is, de – különösen a műfaji szempontok megalkotásánál – a keresztény szerzőket is felhasználta, és a keresztény tanítást mindig szem előtt tartotta. (Adamik, 211.) Az életrajzból megtudhatjuk, hogy Nagy Károly vágyott mindenféle tudásra, kíváncsiságát felkeltették a csillagképek és az időszámítás is.

Augustus életrajzában hangsúlyosak a csodás égi jelek, melyeknek a császár különös és jövőjét befolyásoló jelentőséget tulajdonít. Nagy Károly *vitájában* is felsorakoznak bizonyos vészjósló jelek, de a kor már megszilárdult kereszténységéről tanúskodva ezek a pogány gondolkodás ismertető jegyeiként szerepelnek, tehát mint babonaságot tükröző, ezért a keresztény uralkodó által megvetendő jelek kerültek be az életrajzba, ami viszont szerkezetileg csak ezekkel együtt tudott megfelelni a suetoniusi mintának.

Károly uralkodói nagysága egyértelműen méltó az augustuséhoz, a párhuzam tehát jöjjön csak az antikvitásból, de a keresztény fölény is kapja meg a maga hangsúlyát. (Adamik, 229.)

Egy irodalomtörténetnek természetesen nem feladata, hogy teljességükben tárgyalja a bemutatni kívánt műveket. Adamik Tamás mégis a komplexitásra törekedett azzal, hogy egy-egy latin nyelvű forrásrészletet közül a fejezetekből, ezeknek fordítását is adja, majd pedig az adott fejezet fontosabb kérdésköreinek történelmi háttérrel kiegészített összefoglalását nyújtja. A sorra vett témák, így például a frankok helyzete, Károly korabeli megítélése, a pápasággal kialakított jó viszonya, ennek összefüggései, az öröklés, a felkenés kérdése, Saint Denis apátságának szerepe stb. ebben az összetettségben válnak igazi ismeretté az olvasó számára.

A választott részletek sorában figyelmet érdemel a szászok, illetve az avarok ellen folytatott hosszú háborúk leírása. Einhard nagyságát mutatja, hogy ezekben a korabeli politika minden lényeges mozzanata benne található – mégpedig zseniálisan. Einhard bevallotta is arra törekedett, hogy hálája jeléül az őt támogató uralkodó külső és belső tulajdonságairól, birodalomszervező és kultúrapártoló nagyságáról tanúságot tegyen. Ő, aki mindent látott, és ezért alkalmas erre a feladatra, nem vállalhatja a felelősségét annak, hogy bármi feledésbe merüljön (*Praefatio*; Adamik, 215). Ez formailag megfelel a korabeli művek esetében szinte kötelező szabadkozásnak.

Hadd emeljem ki Einhard zsenialitásának egyik példáját: interpretációjának megfelelően a háborút az uralkodó nem indítja, hanem *felvállalja* (*susceptum est*), hiszen az számára elkerülhetetlen, mert a háború hozza meg a békét, vagyis a birodalom megnyugtató birtoklását. Ahogyan a térítés is szükségszerű része a hódításnak, ha mégoly erőszakos is, mint például a szászok esetében, mert a térítés nyomán valósul meg a birodalom hitbeli egysége.

Egyébként Einhard olyan kiválóan forgatja a tollat, hogy Károly nagyra emelése érdekében képes elbűvölni olvasóját, aki így az avar birodalom felszámolását és teljes kincskészletének elhurcolását is pozitívan értékeli, már-már szimpatikusnak látva a hódítás véres vagy vértelenül erőszakos mozzanatait is, hiszen azok mind az aacheni palota építkezéseit és a kultúra támogatását tették lehetővé.

Károly tulajdonságainak, külsejének is külön fejezete van, amit Einhard Suetonius különböző életrajzaiból származó elemekből állított össze, de az egész ennek ellenére szerves egységet alkot, és még Nagy Károly alakját is hűen tükrözi. (Adamik, 225.) Itt finom utalással hangsúlyt kap az uralkodó „római” jelleme, megtudjuk róla, hogy kedvelte azokat a szórakozásokat, amiket a rómaiak is űztek, a sportokat, vadászatot, lovaglást, fürdőzést, ám Einhard ezeket a gyakorlatokat a frankokénak is mondja, a vadászatot egyenesen nemzeti sportjuknak tekinti. Ez úton is biztosítva olvasóját arról, hogy Nagy Károly egyaránt megfelel a frank és a kormányzása alatt élő romanizált lakosság elvárásainak, mi több, ilyen módon is megtámogatja Róma aacheni *translati*ójának elvét.

Adamik Tamás grammatikai síkon is rámutat arra, hogy a mű előképekhez nyúl vissza. Részletezi azokat a szófordulatokat, amelyeket Einhard a különböző

császáréletrajzokból kölcsönzött, vagy amelyeknek épp ellentétpárjaival operálva tudott a szerző burkoltan utalni a használt forrásra.

Einhard az életrajz megírása után két hagiográfiai művet alkotott. Előbb Marcellinus és Petrus Diocletianus kori mártírok csontjainak áthelyezését (*translatio*), majd pedig ugyanezen mártírok szenvedéstörténetét (*passio*) örökítette meg egy-egy munkájában. Ez utóbbi egy 118, egyenként háromsoros versből álló dogmatikai tartalmú mű, a Jézus istenségét tagadó eretnektanítás elítélésére.

Bizonyára a korszakban párhuzamosan zajló bizánci képvita készítette Einhardot arra, hogy megírja másik dogmatikai tárgyú munkáját *Quaestio de adoranda cruce* címmel. Az értekezésben a helyes imádkozás kérdését taglalja az *oratio* és *adoratio* fogalmakon keresztül, melyeket görög nyelvű szentírási részletekkel alátámasztva a *proszeukhé*, illetve *proszkúnészisz* szavaknak felelt meg.

Tudnunk kell, hogy 787-ben a II. nikaiai zsinaton képtisztelő határozat született, mely különbséget tett a képek tisztelete (*proszkúnészisz*) és az imádás (*latreia*) között. Ezt a határozatot a pápa megküldte Nagy Károlynak, de hibás latin fordításban. Az aacheni udvarban erre válaszul született meg 794-ben – feltehetőleg Alcuin tollából – a *Libri Carolini*, egy olyan irat, mely kompromisszumra hajló álláspontot tükröz. A fogalmi megkülönböztetés problematikája így napirenden lévő kérdés volt Nagy Károly udvari környezetében.

Nem lehet véletlen, hogy Einhard védőbeszéd-jellegű értekezést ír a szent keresztnek kijáró *proszkúnészisz*, vagyis az odajárulva történő imáadásról. A *proszkúnészisz* gesztusát valójában testbeszédnek tekinti, Jeromos szavaira utalva, aki a Jeruzsálembé érkező Szent Pauláról írja, hogy „leborult a kereszt előtt, és mintha a rajta függő Urat látná, imáda”, míg *proszeukhénak*, Mátétól kölcsönözve, az értelem szerinti imádkozást tartja. Ezt a művét annak a nála 30 évvel fiatalabb, akkor éppen Fuldában tanuló Lupusnak ajánlotta, akinek levélkorpusza szintén szerepel Adamik Tamás irodalomtörténetében.

Einhard Nagy Károly halála után Jámbor Lajost is szolgálta tanácsadóként. Fennmaradt az uralkodó feleségéhez, Judithoz írt levele, amelyben betegségéről tudósít, jelezve, hogy emiatt nem tudott eleget tenni valamilyen királyi küldetésének. Ez pedig nem nézhető el csak úgy egy alattvalónak, kéri tehát a császári feleség közbenjárását. Személyes viszontagságainak leírása közepette sok-sok adalékkal szolgál a korabeli életmód és viselkedéskultúra tárgyában.

Adamik Tamás a Karoling-kor irodalmában összességében a keresztény jelleg látványos megnyilvánulását hangsúlyozza szemben például a kora keresztény szerzők stílusában egyértelműbben jelentkező antik szerzői hatással.

Napjainkra nézve pedig örömmel nyugtázhatjuk, hogy szerencsésen gyarapszik azoknak a könyveknek a száma, amelyek a kora középkor kultúráját hivatottak megismertetni a szakmai közeggel és a szélesebb közönséggel. 2014-ben mutattuk be Adamik Tamás kora középkori latin irodalomtörténetét, a mostani kötet előz-

ményét, amit szintén a Kalligram Kiadó adott ki; 2016 őszén jelent meg magyar fordításban Pierre Riché 6-8. századi, tehát ugyancsak a barbár királyságok korát felölelő nagyszabású kultúrtörténeti műve a Szent István Társulatnál; pár évvel ezelőtt jelent meg ugyanott Arnold Angenendt *Kora középkor* című munkája – hogy csak a legátfogóbbakat említsük. A sor még folytatható lenne, és ez kifejezetten örömteli, látva azt a hangsúlyeltolódást, ami újabban a középkorai, és ennek következtében az egyetemi történelemoktatásban is tapasztalható, sajnálatosan nem a régebbi korok javára.

Bubnó Hedvig